SUG‘URTA TIZIMINING MILLIY IQTISODIYOT BARQARORLIGINI TA’MINLASHDAGI ROLI VA AHAMIYATI

Nozimov Eldor Anvarovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Investitsiya va innovatsiyalar” kafedrasi assistenti
eldornozimov@gmail.com
doi.org/10.5281/zenodo.20048564

Annotatsiya: Ushbu maqolada sug‘urta tizimining iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyati har tomonlama tahlil qilingan. Unda sug‘urtaning mohiyati, asosiy funksiyalari hamda iqtisodiy jarayonlarga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, sug‘urta tizimining iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, risklarni kamaytirish, investitsion faoliyatni rivojlantirishdagi roli ko‘rib chiqilgan. Maqolada O‘zbekistonda sug‘urta bozorining rivojlanish holati va mavjud muammolar ham tahlil etilgan. Tadqiqot natijasida sug‘urta tizimini takomillashtirish bo‘yicha muhim xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: sug‘urta, risk, iqtisodiyot, sug‘urta bozori, moliyaviy barqarorlik, investitsiya, sug‘urta xizmatlari.

Kirish: Hozirgi globallashuv va bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy faoliyat turli xil noaniqliklar va risklar bilan chambarchas bog‘liqdir. Har qanday xo‘jalik yurituvchi subyekt o‘z faoliyati davomida moliyaviy yo‘qotishlarga olib kelishi mumkin bo‘lgan turli xavf-xatarlarga duch keladi. Bunday sharoitda risklarni samarali boshqarish va ularning salbiy oqibatlarini kamaytirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, sug‘urta tizimi iqtisodiyotni himoya qiluvchi va barqaror rivojlanishini ta’minlovchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Sug‘urta tizimi nafaqat alohida shaxslar va korxonalarni himoya qiladi, balki butun iqtisodiy tizimning barqaror ishlashiga xizmat qiladi. U moliyaviy resurslarni qayta taqsimlash orqali iqtisodiy jarayonlarning uzluksizligini ta’minlaydi hamda investitsion faoliyatni rag‘batlantiradi. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti rivojlanib borayotgan mamlakatlarda sug‘urtaning roli yanada ortib bormoqda.

Sug‘urta tizimi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim instrument bo‘lib xizmat qiladi. U orqali risklar keng doirada taqsimlanadi, zararlar qoplanadi va iqtisodiy subyektlarning faoliyati uzluksiz davom etishi ta’minlanadi. Shu bilan birga, sug‘urta kompaniyalari tomonidan jamg‘arilgan mablag‘lar iqtisodiyotga investitsiya sifatida yo‘naltiriladi, bu esa ishlab chiqarish hajmining oshishiga va yangi ish o‘rinlarining yaratilishiga xizmat qiladi. Bugungi kunda O‘zbekistonda ham sug‘urta bozorini rivojlantirish, uning xizmat turlarini kengaytirish va aholining sug‘urta madaniyatini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Davlat tomonidan sug‘urta faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va tartibga solish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, sug‘urta tizimining to‘liq samarali ishlashi uchun hali ham yechimini kutayotgan muammolar mavjud.

Zamonaviy sharoitda sug‘urta tizimining ahamiyati yanada ortib bormoqda. Xususan, iqlim o‘zgarishi, texnogen ofatlar, pandemiyalar kabi global muammolar iqtisodiyotga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Bunday holatlarda sug‘urta tizimi moliyaviy himoya vositasi sifatida muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli rivojlangan mamlakatlarda sug‘urta bozori yuqori darajada taraqqiy etgan bo‘lib, u iqtisodiyotning asosiy tayanch ustunlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekistonda ham sug‘urta tizimini rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Mamlakatda sug‘urta xizmatlari bozorini kengaytirish, yangi sug‘urta mahsulotlarini joriy etish, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali sohani modernizatsiya qilish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, aholining sug‘urta madaniyatini oshirish, sug‘urtaga bo‘lgan ishonchni mustahkamlash va xizmatlar sifatini yaxshilash dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, sug‘urta tizimi iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqotning maqsadi sug‘urta tizimining iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyatini chuqur tahlil qilish, uning asosiy funksiyalarini yoritish hamda rivojlanish istiqbollarini aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili: Sug‘urta tizimining iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyati ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o‘rganilgan. Ushbu mavzu bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar sug‘urtaning iqtisodiy jarayonlardagi muhim rolini nazariy va amaliy jihatdan asoslab beradi.

Xorijiy iqtisodchi olimlardan biri — **Kenneth Arrow** sug‘urtaning iqtisodiy mohiyatini risklarni taqsimlash mexanizmi sifatida izohlaydi. Uning fikriga ko‘ra, sug‘urta bozori noaniqlik sharoitida iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, **Joseph Stiglitz** sug‘urta tizimini axborot assimetriyasi nuqtai nazaridan o‘rganib, sug‘urta bozorida “nojo‘ya tanlov” va “ma’naviy xatar” muammolari mavjudligini ta’kidlaydi.

Boshqa tadqiqotchilar, jumladan **Mark Pauly**, sug‘urtaning sog‘liqni saqlash tizimidagi rolini tahlil qilib, tibbiy sug‘urta orqali ijtimoiy himoyani kuchaytirish mumkinligini asoslab bergan. Ushbu ilmiy yondashuvlar sug‘urta tizimining nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega ekanligini ko‘rsatadi.

Mahalliy olimlar tomonidan ham sug‘urta tizimi masalalari keng o‘rganilgan. Ularning ilmiy ishlarida O‘zbekistonda sug‘urta bozorining rivojlanish bosqichlari, huquqiy asoslari va amaliy muammolari tahlil qilingan. Xususan, mahalliy tadqiqotlarda sug‘urta xizmatlari bozorini kengaytirish, aholining sug‘urta madaniyatini oshirish va sug‘urta kompaniyalari faoliyatini takomillashtirish zarurligi qayd etiladi.

So‘nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda raqamli sug‘urta (InsurTech) masalalariga ham alohida e’tibor qaratilmoqda. Zamonaviy tadqiqotlar sug‘urta sohasida axborot texnologiyalarini qo‘llash orqali xizmatlar sifatini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va mijozlarga qulaylik yaratish mumkinligini ko‘rsatmoqda.

METODOLOGIYA: Mazkur tadqiqotda sug‘urta tizimining iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyatini o‘rganish uchun kompleks ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy usullar uyg‘unligida tahlillar olib borildi.

Tadqiqotning nazariy asosini sug‘urta sohasiga oid ilmiy adabiyotlar, iqtisodchi olimlarning qarashlari hamda sug‘urta faoliyatini tartibga soluvchi me’yoriy-huquqiy hujjatlar tashkil etdi. Ushbu manbalar asosida sug‘urta tizimining mohiyati, funksiyalari va iqtisodiy ahamiyati o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Tadqiqot davomida sug‘urta tizimining iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyati keng qamrovda tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, sug‘urta tizimi iqtisodiyotni barqarorlashtiruvchi muhim moliyaviy instrumentlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, risklar darajasi yuqori bo‘lgan sharoitda sug‘urta mexanizmlarining samarali ishlashi iqtisodiy subyektlarning faoliyatini himoya qilishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, sug‘urta tizimi orqali iqtisodiy risklar keng miqyosda taqsimlanadi va bu korxonalar hamda jismoniy shaxslarning moliyaviy barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi. Natijada, kutilmagan yo‘qotishlar iqtisodiy inqirozga olib kelmaydi, balki sug‘urta fondlari orqali qoplanadi. Bu esa iqtisodiyotda uzluksizlikni saqlab qolishga imkon yaratadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari sug‘urta kompaniyalarining investitsion faoliyati iqtisodiy o‘sishga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi. Sug‘urta mukofotlari hisobidan shakllangan moliyaviy resurslar turli sohalarga yo‘naltirilib, ishlab chiqarishning kengayishiga, infratuzilmaning rivojlanishiga va yangi ish o‘rinlarining yaratilishiga xizmat qiladi. Bu holat sug‘urtaning nafaqat himoya, balki investitsion vosita sifatida ham muhimligini ko‘rsatadi. Muhokama davomida O‘zbekistonda sug‘urta tizimining rivojlanish holati ham tahlil qilindi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda sug‘urta xizmatlari hajmi ortib bormoqda, yangi sug‘urta turlari joriy etilmoqda va raqamli texnologiyalar keng qo‘llanilmoqda. Biroq, sug‘urta tizimining rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, aholining sug‘urta xizmatlariga bo‘lgan ishonch darajasi yetarli emasligi, sug‘urta madaniyatining pastligi hamda ayrim sug‘urta mahsulotlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi aniqlangan.

O‘zbekistonda olib borilgan tahlillar sug‘urta bozorining ijobiy rivojlanish tendensiyalarini ko‘rsatmoqda. So‘nggi yillarda sug‘urta mukofotlari hajmining ortishi, yangi sug‘urta kompaniyalarining paydo bo‘lishi va xizmatlar spektrining kengayishi kuzatilmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar asosida sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatish (onlayn polislar, mobil ilovalar) sohaning samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, mavjud muammolar ham chuqur tahlil qilindi. Jumladan:

- sug‘urta xizmatlariga talabning yetarli darajada shakllanmaganligi
- aholining moliyaviy savodxonligi pastligi
- sug‘urta kompaniyalari o‘rtasidagi raqobatning yetarli emasligi
- ayrim hududlarda sug‘urta xizmatlarining cheklanganligi

Mazkur muammolar sug‘urta tizimining to‘liq rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda va ularni bartaraf etish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalarga kelindi:

- sug‘urta tizimi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlovchi asosiy mexanizmlardan biridir
- sug‘urta orqali risklarni boshqarish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi
- sug‘urta kompaniyalarining investitsion faoliyati iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi
- sug‘urta tizimini rivojlantirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi lozim

Shuningdek, natijalar shuni ko‘rsatadiki, sug‘urta tizimini yanada takomillashtirish uchun innovatsion yondashuvlarni joriy etish, raqamli texnologiyalarni keng qo‘llash va aholining sug‘urta madaniyatini oshirish zarur.

Umuman olganda, olib borilgan tadqiqot sug‘urta tizimining iqtisodiyotdagi ahamiyati yuqori ekanligini ilmiy asosda tasdiqlaydi va uning rivojlanishi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa va takliflar: Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, sug‘urta tizimi zamonaviy iqtisodiyotning muhim va ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. U iqtisodiy subyektlarni turli xil risklardan himoya qilish, moliyaviy yo‘qotishlarni qoplash hamda iqtisodiy jarayonlarning uzluksizligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Sug‘urta tizimi orqali risklar keng miqyosda taqsimlanadi va bu iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, sug‘urta kompaniyalari tomonidan shakllantiriladigan moliyaviy resurslar investitsiya manbai sifatida iqtisodiyotning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu esa ishlab chiqarish hajmining oshishi, infratuzilmaning rivojlanishi va yangi ish o‘rinlarining yaratilishiga zamin yaratadi. Shu jihatdan sug‘urta tizimi nafaqat himoya vositasi, balki iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot davomida O‘zbekistonda sug‘urta tizimi rivojlanib borayotgan bo‘lsa-da, hali ham ayrim muammolar mavjudligi aniqlandi. Jumladan, sug‘urta madaniyatining yetarli darajada shakllanmaganligi, aholining sug‘urtaga bo‘lgan ishonch darajasining pastligi hamda sug‘urta xizmatlarining ayrim turlari yetarli darajada rivojlanmaganligi sohaning to‘liq samarali ishlashiga to‘sqinlik qilmoqda.

Umuman olganda, sug‘urta tizimini rivojlantirish mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta’minlash va iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Takliflar

Tadqiqot natijalari asosida sug‘urta tizimini yanada rivojlantirish bo‘yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. **Sug‘urta madaniyatini oshirish**

Aholi o‘rtasida sug‘urtaning ahamiyati haqida keng targ‘ibot ishlarini olib borish, moliyaviy savodxonlikni oshirish zarur.

2. **Raqamli sug‘urta xizmatlarini rivojlantirish**

Onlayn sug‘urta platformalarini kengaytirish, mobil ilovalar orqali xizmat ko‘rsatishni takomillashtirish lozim.

3. **Sug‘urta xizmatlari turlarini kengaytirish**

Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi, tibbiy sug‘urta va kiberxavfsizlik sug‘urtasi kabi yo‘nalishlarni rivojlantirish muhim.

4. **Sug‘urta kompaniyalari faoliyatini takomillashtirish**

Ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, xizmatlar sifatini oshirish va mijozlarga ishonchni kuchaytirish zarur.

5. **Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish**

Sug‘urta bozorini tartibga soluvchi mexanizmlarni takomillashtirish, imtiyozlar va rag‘batlantirish choralarini joriy etish lozim.

6. **Raqobat muhitini kuchaytirish**

Bozorda sog‘lom raqobatni rivojlantirish orqali xizmatlar sifati va samaradorligini oshirish mumkin.

7. **Hududiy qamrovni kengaytirish**

Sug‘urta xizmatlarini chekka hududlarga yetkazish va ularning ommaviyligini ta’minlash muhim hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2021-yil (o‘zgartirish va qo‘shimchalar bilan).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining sug‘urta bozorini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2017–2025-yillar.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Sug‘urta bozori bo‘yicha yillik hisobotlar. – Toshkent.
4. Mishkin F. S. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. – Pearson Education, 2019.
5. Arrow K. J. *Essays in the Theory of Risk-Bearing*. – North-Holland Publishing, 1971.
6. Stiglitz J. E. *Economics of the Public Sector*. – W.W. Norton & Company, 2000.
7. Pauly M. V. *The Economics of Moral Hazard: Comment*. – American Economic Review, 1968.
8. Cummins J. D., Weiss M. A. *Analyzing Firm Performance in the Insurance Industry*. – Springer, 2014.
9. Karimov I. A. *O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida*. – Toshkent: O‘zbekiston, 1995.
10. Abdug‘aniyev A. A. *Sug‘urta ishi asoslari*. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
11. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Sug‘urta bozori statistik ma’lumotlari. – Toshkent, 2023–2025.
12. Internet manbalari: www.cbu.uz, www.stat.uz, www.lex.uz